

Í hesi greinarøð, sum er í 10 pørtum, skriva vísindafólk á Fróðskaparsetri Føroya um evni, tey granska.

ZAKARIS SVABO HANSEN
Adjunktur í málfrøði
á Føroyamálsdeildini

VITAN & VÍSINDI

ERU IKKI ELLA IKKI ERU EIN MÁLSLIG VARIATION

BØRN UNDIR SKÚLAALDUR OG Í SKÚLAALDRI BRÚKA YMIST ORÐARAÐ OG TAÐ KEMUR SERLIGA TIL SJÓNÐAR, HVAR IÐ TEY SETA NOKTAN INN Í EYKASETNINGIN

Smá børn siga líka gjarna »minnst tú, hví Pippi tímdi ikki at ganga í skúla« sum »minnst tú, hví Pippi ikki tímdi at ganga í skúla«. Tey halda sostatt fast við orðarað, sum annars millum vaksint tykist at vera á veg út.

Tá ið orð verða sett saman í setningar, liggur oftast rímiliga fast, hvussu orðaraðið er. Í høvuðssetningum kemur noktanin eftir sagnorðið: »hann kemur ikki í morgin«. Í eykasetningum hinvegin kemur noktanin vanligu undan sagnorðinum. Tó visir ein variatió seg í eykasetningum, og hon snýr seg um, hvørjumegin sagnorðið noktanin ikki stendur. Her er eitt dømi til at lýsa, hvat ið meint verður við: »Alt í einum varnast hon, at tey eru ikki heima«. Vit siggja, at noktanin ikki stendur eftir sagnorðið, men mong høvdu ivaleyst líka gjarna valt orðaraðið »(...) at tey ikki eru heima«, og tað er uttan iva eisini tað vanligara í nútíðarføroyskum. Tað er tó greitt, at tað fyrra er tað eldra orðaraðið.

Hvat byggir hesin ymiskleiki í orðalag á? Hevur hann við ávis bygdarmál at gera? Ella skal orsøkin finnast í muni millum ættarliði? Tað kundi hugsast, at tilkomin og gomul høvdu lyndi at halda seg til tað eldra orðalagið, meðan hitt vinnur frama millum yngra fólkið. Onkur hevur hildið, at eldra orðalagið »at tey eru ikki« ikki longur er virkin partur av mállærni hjá ungum fólki og at tey ikki naturliga seta setningar saman á slíkan hátt.

Hvat halda og siga børnini?

Nýggjar kanningar vísa, at millum børn undir skúlaaldur er gamla orðaraðið næstan líka vanligt sum tað nýggja, men samstundis visir tað seg, at tað hvørvur, tá ið tey eru farin í skúla. Børnini í kanningini vóru í aldrinum 5-10 ár. Kanningin fevndi bæði um: 1) setningar, sum børnini sjálv skuldu meta um rættleikan í, t.e. at tey skuldu siga, um setningarnir eftir teirra tykki vóru rættir ella skeivir, og 2) um setningar, sum børnini sjálv søgdu.

Tað visti seg mósett øllum tí, sum væntað var, at meira var at finna av hesum gamla orðaraðnum hjá børnum undir skúlaaldur enn annars hevur verið staðfest millum vaksint. Tað kom óvart á. Og tað reisti spurningin: hvussu kann nakað, sum hevur verið vanligt, men tykist vera á veg út úr málinum hjá teimum tilkomnu, vera so vanligt í málinum hjá børnum undir skúlaaldur?

Ávirkan frá teimum vaksnu?

Til tess at eftirkanna, um tað serliga orðalag, sum var so eyðkent hjá teimum smæstu, kundi stava frá máli, sum tey vaksnu brúktu í sínum samskifti við børnini, vórðu gjørdar nakrar video-seg til tað eldra orðalagið, meðan hitt vinnur frama millum yngra fólkið. Onkur hevur hildið, at eldra orðalagið »at tey eru ikki« ikki longur er virkin partur av mállærni hjá ungum fólki og at tey ikki naturliga seta setningar saman á slíkan hátt.

Í leitanini eftir keldum til øvuta orðaraðið hjá børnum varð m.a. mett um, hvørjum børnini eru fyri ávirkan frá. Ein hugsandi kelda til variatió hjá børnum er gamalt orðarað í ævin-

týrum. Vit vita jú, at ævintýr eru væl umtókt at lesa fyri børnum. Summir granskarar ivast tó, um børn veruliga eru ávirkað av slíkum innpoti í síni mentala mállæru, men tað er møguligt, at børn eru ávirkiligari fyri markaðum, avløgðum bygnaðum og ikki útiloka teir í sambandi við variatió, sum er í gongd og ávegis.

Hugsandi er eisini, at á hesum aldurstigi eru børnini ikki farin at gera mun á orðarað í høvuðs- og eykasetningum, og ein sannroynd er tað eisini, at eykasetningar eru als ikki serliga vanligir í práti hjá børnum, og tí er sjálvsagt hugsandi, at tey smæstu bara endurtaka tað eina og sama orðaraðið, sama um tað snýr seg um høvuðs- ella eykasetning.

Ein kanning

Til at útvega upplýsingar um brúkið av noktan í eykasetningum í føroyskum, varð tilfar savnað frá til samans 38 børnum í trimum aldursbólkunum. Kanningin var tvíbýtt. Í fyrsta lagi skuldu børnini meta um setningar, sum tey hoyrdu. Tað vóru setningar av ymsum slag, soleiðis at tey ikki fingur varluga av, hvat ið ætlanin var at kanna. Tey fingur bara upptøkur frá samskifti millum børn og foreldur. Hóast nøgðin var avmarkað, visti tað tó, at tað ikki hevði nevniverda ávirkan.

Úrslitini frá kanningini vísu, at báðir yngru bólknir gjørdur eykasetningar við orðaraðnum sagnorð + noktan um leið aðruhvørja ferð. Tey elstu børnini hinvegin gjørdur als ikki setningar við hesum orðarað, men bara við noktan + sagnorð. Í tí partinum av kanningini, har ið børnini skuldu døma um setningar, visti tað seg, at í øllum trimum bólkunum góðtøku børnini mest setningar við noktan + sagnorð, og tey elstu børnini góðtøka minst tað øvuta orðaraðið. Tað fellur frá 63% hjá teimum yngstu til 26% í tí elsta bólkinum. Sostatt er eitt sjónligt negativt

Nøkur dømi

um setningar frá einum barni í tí yngsta bólkinum:

- 1 Minnst tú, hví Pippi ikki dugdi at skriva?
- 2 Minnst tú, hví Pippi liggur ikki í seingini sum onnur børn?
- 3 Minnst tú, hví tey kunnu ikki traðka á gólvið?

Og um setningar frá børnum í ávíkavist miðbólkinum og elsta bólkinum:

- 4 Minnst tú, hví Pippi ikki tímdi at vaska gólv sum hini?
- 5 Minnst tú, hví mamman ikki kláraði at vaska hárið á Henry?

Dømi eru um, at smá børn, ið tala skandinavisk mál, har ið møguleikin fyri sagnorði undan noktan er horvin, kortini gera slíkar setningar, eisini har ið tað er púra útilokað hjá vaksnum.

Í svensktum vísa kanningar, at setningar við orðaraðnum sagnorð-noktan eru horvinnir, tá ið børnini eru fyra ára gomul. Ein norsk kanning úr Tromsø visir, at har kunnu børn heilt um í seks ára aldur brúka orðaraðið sagnorð-noktan, men so skiftir tað bráðliga til tað mynstrið, sum er vanligt hjá teimum vaksnum.

samsvar ímillum aldur og um setningar við sagnorði-noktan verða góðtiknir. Haraftrat er týðiligt samsvar millum aldur og munin í lutfalli millum sagnorð-noktan og noktan-sagnorð. Og tað staðfestir, at styrkin í tí, sum børn velja framum, økist við aldrinum.

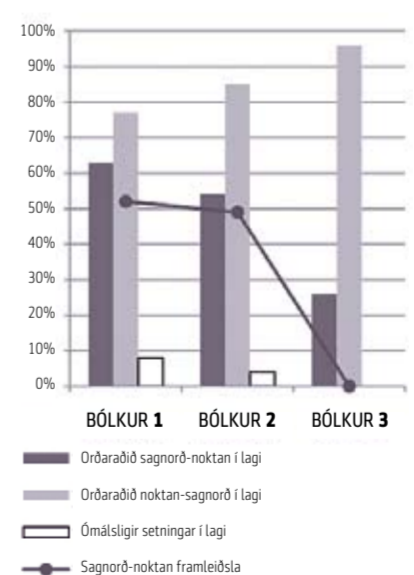
Samanumtikið vísu kanningarnar, at bæði í sínum metingum av setningum og í tí, sum tey sjálv søgdu, var nógv størri variatió í teimum báðum yngru bólkunum. Har góðtøka og brúka børnini bæði orðarað so at siga hvørt um annað. Børnini í tí elsta bólkinum vóru nógv samdari í sínum málsliga atburði.

Mósett øllum tí, sum væntað var – at børn undir skúlaaldur fóru at vísa færri dømi um sagnorð + noktan – vísa úrslitini í roynd og veru, at børn undir skúlaaldur bæði góðtøka og gera munandi fleiri setningar við hesum orðarað enn 9-10 ára gomul skúlabørn. Hetta bendir á, at hetta mynstrið varir við hjá føroyskum børnum í minsta lagi upp til 7 ára aldur, sum er eldri enn sagt hevur verið frá bæði úr svensktum og norskum kanningum.

Hetta orðarað er nú annars rættiliga sjáldsamt í málinum hjá teimum vaksnum. Tað er hugsandi, at tað at smá børn av og á brúka orðaraðið sagnorð-noktan fer óansað aftur við borðinum hjá foreldrunum og tí ikki verður rættað, hvorki aðruhvørja ferð. Tað bendir á, at teirra lutfalsliga høga tal, tá ið tað snýr seg um at góðtøka setningar við hesum orðarað, ikki bara kann sigast at vera ein avleiðing av, at dømiroyndin var

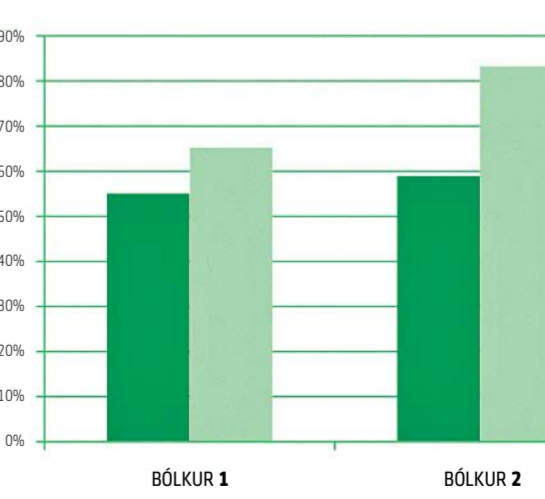
at orða seg á slíkan hátt. Hvorgan av hesum møguleikum ber til beinleiðis at eftirkanna við teimum háttaløgum, sum eru brúkt í umrøddu kanningum, men framtíðarkanningar kunnu fara at varpa ljós á hetta.

MYND 1
Miðal góðtøka/framleiðsla

Mynd 1 sýnir, at teir báðir yngru bólknir gjørdur eykasetningar við orðaraðnum sagnorð-noktan um leið aðruhvørja ferð. Tað bendir á, at teirra lutfalsliga høga tal, tá ið tað snýr seg um at góðtøka setningar við hesum orðarað, ikki bara kann sigast at vera ein avleiðing av, at dømiroyndin var

MYND 2
Sagnorð-noktan eftir høvuðssagnorð ella hjálparsagnorð í yngstu bólkinum

Mósett øllum tí, sum væntað var – at børn undir skúlaaldur fóru at vísa færri dømi um sagnorð-noktan – vísa úrslitini í roynd og veru, at børn undir skúlaaldur bæði góðtøka og gera munandi fleiri setningar við hesum orðarað enn 9-10 ára gomul skúlabørn. Hetta bendir á, at hetta mynstrið varir við hjá føroyskum børnum í minsta lagi upp til 7 ára aldur, sum er eldri enn sagt hevur verið frá bæði úr svensktum og norskum kanningum.